

Vraagverlegenheid en het altruïsme-overschot

Hoe groter de sociale buurtcohesie, hoe zorgzamer buurtbewoners. Van dat beleidsaxioma bleef weinig overeind tijdens een Amsterdamse studiedag over ‘Zorgen in de buurt’. Zorgzaamheid is geen buurtkwestie, maar een persoonlijke kwestie. Het wordt tijd dat professionals daarnaar gaan handelen.

Bij mij om de hoek, op de brug, kom ik toch zeker een keer per week een man tegen die een eiland verder (ik woon in het Oostelijk Havengebied in Amsterdam) in een begeleid wonen-voorziening woont. Denk ik, want zeker weten doe ik het niet. Maar hij loopt een beetje traag, zijn rechterbeen sloft, hij oogt in zichzelf opgesloten en reageert niet echt op zijn omgeving. En hij legt elke dag dezelfde route af, wat ook niet normaal is.

Is deze man gelukkig? Met die vraag worstelt Loes Verplanke sinds zij, samen met Jan Willem Duyvendak, de vermaatschappelijking van de zorg voor psychiatrische patiënten en mensen met een verstandelijke beperking onderzocht. Samen schreven zij het rapport *Onder de mensen*, één van de publicaties die de aanleiding vormde voor de studiedag ‘Zorgen in de buurt’, die op 19 maart in het Oost-Indisch Huis door de Faculteit Maatschappij en Gedragwetenschappen van de Universiteit van Amsterdam werd georganiseerd.

Op de voorkant van hun publicatie zien we iemand die op een afstandsbediening drukt. Zo te zien eerder een drukke yup dan mijn psychiatrische buurtgenoot, maar de foto drukt wel precies de twijfel van Verplanke uit. Wij brengen mensen naar een buurt, maar uiteindelijk vinden ze daar weinig meer dan de vrijheid van de afstandsbediening. Ze zijn blij met hun huis, hun eigen televisie, maar aan de buurt hebben ze niet zo veel en de buurt heeft ook weinig met hen. Is dit wat we met de vermaatschappelijking wilden bereiken? Eenzaam zappende patiënten?

Hooggespannen

De studiedag had als onderwerp de vraag of de verwachtingen van ‘de buurt’ niet veel te hooggespannen zijn. Er moet immers van alles. De Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) wil van de buurt zelf de plek maken waar buurtbewoners eerst steun en hulp bij elkaar moeten zoeken vóór zij een beroep mogen doen op professionele zorg. Deze actieve buurtsolidariteit wordt vooral verlangd van wat tegenwoordig ‘aandachtswijken’ wordt genoemd: buurten met veel fysieke en sociale achterstand, waar door de lage huren veel allochtonen en voormalige inrichtingsbewoners terecht zijn gekomen. Zijn we in de buurten niet een wereld aan het creëren waar de blinden de lammen moeten helpen en de professionals alleen in het allerergste geval nog langs komen?



Lilian Linders (zie foto), een van de inleiders, heeft daar heel interessant onderzoek naar gedaan. Zij spitte een Eindhovense volksbuurt uit om antwoord te vinden op de vraag of mensen elkaar ter zijde willen staan. Met andere woorden: klopt die veronderstelling van de WMO nu eigenlijk wel? In zijn bespreking in de rubriek *Signalementen* vat Nico de Boer het onderzoek verderop in dit nummer samen. Ik beperk me daarom hier tot de belangrijkste conclusie van Linders, namelijk dat zoiets als sociale cohesie of een goed buurtgevoel nauwelijks van invloed is op de praktijk van elkaar bij te staan. Dus al die projecten die dat zeggen na te streven zijn goed voor de gezelligheid, maar niet voor de zorg.



Informele zorg is niet iets algemeen, maar in de eerste plaats iets persoonlijks, het drukt een persoonlijke relatie uit. Die relatie is met familieleden vanzelfsprekend, maar daarbuiten veel minder. Onze moderne cultuur werpt daarvoor een aantal barrières op die Linders in haar Eindhovense wijk tegenkwam. Mensen willen wel wat voor elkaar betekenen, maar dat komt niet vanzelf van de grond. Het wordt in de praktijk gedwarsboemd door drie soorten verlegenheid: een verlegenheid om het aan te bieden, een verlegenheid om het te vragen en een verlegenheid om het te accepteren.

Wie het belang van onderlinge zorg dus wil vergroten zal dus een politiek moeten ontwikkelen die er op gericht is om deze verlegenheden te doorbreken. Of in de woorden van Evelien Tonkens (één van de sprekers) zal een list moeten verzinnen om een verbinding te maken tussen de vraagverlegenheid en het altruïsmeoverschot – het feit dat mensen wel wat willen maar daar vervolgens geen raad mee weten.

Soort zoekt soort

Een strategie die dit potentieel aan wil boren moet dus niet interveniëren op het niveau van de buurt, maar op het niveau van persoonlijke relaties. En precies dat is lastig. Dat zijn professionals niet gewend. Want hoe koppel je mensen aan elkaar? Vraag je ze gewoon: goh, zou u wat willen doen of is dat te opdringerig?

Op een wat grotere schaal, dat van de stad bijvoorbeeld, gebeurt het overigens wel. Kijk naar de enorme groei van buddy-projecten, naar het koppelen van maatjes, naar de toestroom van mentoren die allochtone jongeren begeleiden, naar de opkomst van coaches. Maar dat gaat dus dwars door de buurt heen. Dichter bij huis in de buurt is dat kennelijk lastiger.

Overigens zoeken mensen elkaar daar ook op. Alleen blijkt dan dat mensen elkaar vooral als lotgenoten opzoeken. Je zoekt eerder en vanzelfsprekend contact met mensen die in dezelfde situatie zitten, dezelfde ellende doorstaan. Dat praat wat makkelijker. Maar zo zoeken de armen elkaar op, de kwetsbaren, de patiënten. In feite helpen in de achterstandwijken van Nederland de lammen de blinden en andersom. Dat is sympathiek, maar helaas zet het niet veel zoden aan de dijk. Ook mijn psychiatrische buurtgenoot is elke dag op weg naar een bankje waar hij een paar lotgenoten treft.

Daar is op zichzelf niets op tegen, het principe van soort-zoekt-soort komt in de beste kringen voor. Maar daarnaast zou het juist de kunst van professionals moeten zijn om verbinding te maken tussen de patiënt en de winkelier (om maar iets te noemen), of tussen de werkloze en de energieke ondernemer een straat verderop, of de alleenstaande moeder vol schulden met de koopjesspecialist en boekhoudster van twee straten verder. Dat zijn

persoonlijke, niet vanzelfsprekende verbindingen. Helaas zijn er maar weinig professionals die op dit persoonlijk niveau kunnen opereren. Het Project Alledaagse kansen in de Deventer Rivierenbuurt is daar een van de weinige positieve uitzonderingen op (google even en je vindt er veel informatie over).

Linders pleit voor de introductie opbouwwerkers-nieuwe-stijl, die zich juist in het aanleggen van dit type persoonlijke verbindingen bekwamen. Nu storten professionals zich te snel of op individuele problemen (schulden, opvoedingsproblemen) of op onpersoonlijke structuren (buurtleefbaarheid, veiligheid, sociale cohesie), terwijl ze veel meer zouden moeten denken in het verknopen van persoonlijke draden om netwerken te maken die niet langer vanzelf tot stand komen.

Of mijn psychiatrische buurtgenoot daar nu zoveel gelukkiger van wordt, waag ik echter te betwijfelen. In de buurt die Linders onderzocht, kwamen ze eigenlijk niet voor, dus haar onderzoek helpt ons niet verder. Maar je kunt je afvragen wat er eigenlijk mis is met de vrijheid van de afstandsbediening en de dagelijkse oversteek naar het bankje met lotgenoten? Wat dat betreft kan hij beter bij ons in de buurt wonen dan in een oude psychiatrische inrichting met een televisiekamer waar het licht om elf uur uit gaat. Van ons-soort-mensen heeft hij immers geen last, en wij niet van hem. Waarom zouden we dat, Loes Verplanke, eigenlijk niet gewoon vooruitgang mogen noemen?

Jos van der Lans is cultuurpsycholoog en publicist. Zie: www.josvdlans.nl.

